

# Słowikowski, Tadeusz

---

Ks. Jan Inocenty Buba z zakonu Księży  
Pijarów (26.04.1909-3.08.1984)

---

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 30/2, 371-378

---

1985

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.





**Ks. Prof. Jan Inocenty Buba**

KS. JAN INOCENTY BUBA Z ZAKONU KSIĘŻY PIJARÓW  
(26.04.1909—3.08.1984)

Bogaty dorobek twórczy ks. Jana Buby wymaga pewnej segregacji i głębokiej analizy, co pozwoliłoby ująć jego prace w pewne grupy i zakwalifikować je bądź jako ściśle naukowe, bądź jako popularnonaukowe, a nawet czysto popularne — w zależności od rodzaju wydawnictw i różnych kategorii czytelników, dla których były przeznaczone. Jest to przedsięwzięcie trudne i wymagające czasu — zwłaszcza, że nie posiadamy pełnej bibliografii publikacji ks. Buby. Z konieczności więc w tym szkicowym ujęciu musimy się ograniczyć raczej do zasygnalizowania niejako i zwrócenia uwagi czytelników na wkład ks. Buby do nauki polskiej i do badań nad naukową rolą pijarów.

Ale to nie wszystko. Jest rzeczą godną podkreślenia inspirująca rola ks. Jana w zakresie badań naukowych, która uwidacznia się w jego korespondencji, a która była szczególnie wyraźna podczas naukowych spotkań, jakie odbywały się w jego pokoju zakonnym, zwanym w kołach pijarskich „dziupłą” — wypełnioną po brzegi archiwaliami, bogatą literaturą poświęconą historii pijarów; ta inspirująca rola znajdowała swój wyraz w tzw. Pijarskim Biuletynie Naukowym (PBN) — przez niego opracowywanym, zawartym w dwudziestu tomach, bo tak trzeba nazwać owe w twarde okładki oprawione roczniki — prowadzone systematycznie od początku lat sześćdziesiątych aż po ostatnie chwile. (Biuletyn ten był od 1963 r. organem Koła Naukowego OO Pijarów. Jego redakcję powierzono ks. Janowi Bubie, a sekretarzem mianowano ks. Gerarda Brumirskiego).

Zainteresowania ks. Jana dziejami pijarów kształtowały się i rozwijały, jak to sam w jednej z naszych licznych rozmów powiedział, niemal od samego początku jego nowicjatu w zakonie, poprzez klerykat, studia w Gregorianum (zakończone stopniem licencjata teologii), studia w Uniwersytecie Jagiellońskim z zakresu filologii polskiej oraz specjalne kursy naukowe, obejmujące archiwistykę i historię, w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Owe zainteresowania przerodziły się z czasem w prawdziwą pasję życiową, która wniosła nie tylko bogaty plon w dzieje za-

konu pijarskiego i jego szkolnictwa, ale — co jest niezwykle ważne — autor poprzez swoje badania i ich publikacje pogłębił naszą wiedzę, dotyczącą zwłaszcza osiemnastowiecznego szkolnictwa polskiego, a jego długotrwała, ścisła współpraca z redakcją pijarskiego wydawnictwa pt. *Diccionario Enciclopedico Escolapio*<sup>1</sup> (Ediciones Calascencias — Salamanca) upowszechniła wiedzę o polskiej nauce i kulturze na gruncie międzynarodowym.

Jeżeli chodzi o szkolnictwo osiemnastowieczne, to poważnym wkładem naukowym w nie była rozprawa ks. Buby pt. *Rodowód Collegium Nobilium*<sup>2</sup>. Autor w oparciu o nieznane na ogół w Polsce włoskie materiały archiwalne (między innymi watykańskie) szukał rodowodu Collegium Nobilium nie tyle w powielaniu wzorów Collegio Nazareno, ile w adaptacji ogólnoeuropejskiej nowożytnej myśli naukowej — głównie francuskiej<sup>3</sup>; doszedł do wniosków interesujących, różniących się nie rzadko diametralnie od obiegowych opinii w tym zakresie. Jeżeli nawet uznamy, że na wpływy francuskie, jakie odegrały rolę w założeniu Collegium Nobilium, zwrócił już uwagę Stanisław Kot<sup>4</sup>, to absolutną nowością w rozprawie ks. Jana Buby jest stwierdzenie, że przeprowadzona przez ks. Stanisława Konarskiego reforma szkolna miała wpływ na unowocześnienie szkolnictwa w Italii, a także na zreformowanie systemów nauczania w Austrii, Czechach, na Litwie i na Węgrzech<sup>5</sup>. A więc innymi słowy, właśnie owe szkolne „Ordynacje” pijarskie odegrały rolę inspirującą w reformach i unowocześnianiu szkolnictwa europejskiego.

Drugim poważnym osiągnięciem w twórczości ks. J. Buby są rezultaty jego badań nad związkami założyciela zakonu O. Józefa Kalasancjusza i pierwszych szkół pijarskich z Galileuszem. Efekty tych badań opublikował ks. Buba w kilku rozprawach<sup>6</sup>, uzupełniając dane zawarte w pracy L. Picanyolego<sup>7</sup>.

Inne publikacje ks. Jana nie koncentrują się wokół jakiegoś wybranego problemu z przeszłości pijarskiej, ale dotyczą wielorakich zagad-

<sup>1</sup> Skrót tytułu słownika używany przez wydawców — DENES. Zob. na ten temat szerzej: P. Komorowski: „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” T. XXIX: 1984 nr 3—4 s. 708—709.

<sup>2</sup> *Nowożytna myśl naukowa w szkołach i księgozbiorach polskiego Oświecenia*. Pod red. Ireny Stasiewicz-Jasiukowej. Wrocław... 1976.

<sup>3</sup> Na podstawie wstępu do *Nowożytnej myśli naukowej...*

<sup>4</sup> *Historia wychowania*. Lwów 1934 t. 1 s. 368, 369.

<sup>5</sup> *Rodowód... W: Nowożytna myśl naukowa...*, s. 43—45.

<sup>6</sup> *Za Galileuszem do Arcetrii*. „Znak” 1957 nr 37/38 s. 164—182; *Na wspólnych pijarów i Galileusza szlakach*. W: *Księga pamiątkowa ku czci Stanisława Pigonia*. Kraków 1961 s. 193—201; *O założeniach organizacyjnych pierwszych szkół pijarskich w Italii i w Polsce w XVII wieku*. W: *Kultura i literatura dawnej Polski*. Praca zbiorowa. Warszawa 1967 s. 489—532; *Casus Galilei — dramatis personae*. „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”. 1980 s. 595—600.

<sup>7</sup> *La Scuole Piae e Galileo Galilei*. Roma 1942.

nień, a wybór ich uzależniony był od różnych okoliczności — rocznic, zamówień wydawnictw, a także wypływały one z owej życiowej pasji ogarnięcia wszystkiego, co z pijarami było związane, a co należało przekazać współczesnym i potomnym — aby bogaty wkład pijarów do kultury polskiej nie poszedł w zapomnienie. I stąd duża trudność nie tylko odnalezienia wielu pozycji bibliograficznych, ale także ich uporządkowania. Trzeba to pozostawić na razie czasowi i tym, którzy będą kontynuować pracę ks. Buby. Dzisiaj można na podstawie dostępnych pozycji stwierdzić, że owa popularyzacja pijarskich osiągnięć naukowych i nauuczycielskich nie zaszkodziła ich poziomowi naukowemu. Prace te oparte są bowiem na gruntownych archiwalnych badaniach autora, a tylko język opracowania ułatwia czytelnikom przyswojenie ich bogatej treści. Nawet wówczas, jeżeli ze zrozumiałych względów nie wnoszą one nic nowego i podają rzeczy na ogół znane — to ich przekaz zawiera w sobie jakby powiew jakiejś specyficznej świeżości, wypływającej ze sposobu ich ujęcia. Przebijają z nich również gruntowna wiedza autora połączona ze swobodą operowania treścią nieraz trudną, ale z łatwością przyswajaną przez czytelnika, nierzadko nawet nie przygotowanego pod względem naukowym. Jan Buba pisał zarówno na zamówienia redakcji wydawnictw z katolickich kręgów, jak też pozostających poza nimi, a także po prostu z własnej inicjatywy. Dla przykładu podajemy te polskie czasopisma, w których zamieścił swoje artykuły związane z rolą pijarów w dziejach naszej kultury — bardzo zróżnicowane pod względem tematycznym i światopoglądowym: a więc: „Znak”<sup>8</sup>, „Przewodnik Katolicki”<sup>9</sup>, „Tygodnik Powszechny”, „Pamiętnik Teatralny”<sup>10</sup>, „Muzyka”

<sup>8</sup> „[...] Podczas wizyty redakcji „Znaku”, mającej na celu omówienie udziału miesięcznika w nadchodzących jubileuszach zgonu ks. Stanisława Konarskiego i ustanowienia Komisji Edukacji Narodowej, redakcja zrezygnowała z druku proponowanej rozprawy pt. *Poznawalność Boga w nauce teologicznej ks. St. Konarskiego*, proponując ks. J. Bubi napisanie okolicznościowego artykułu o ks. Stanisławie Konarskim; [...] w toku dalszej dyskusji zaproponowano wymienionemu także artykuł o Komisji Edukacji Narodowej. Obydwie propozycje zostały przyjęte. (18 I 1972) „Pijarski Biuletyn Naukowy” 1972—1973, s. 75. Artykuły ukazały się drukiem — „Znak” 1972 nr 219, 220.

<sup>9</sup> „[...] Na zaproszenie redakcji przygotowaliśmy artykuł na 150-lecie pogrzebu Tadeusza Kościuszki w Krakowie [...] *Obywatel wolnego świata* zamieszczony przez nas w tymże czasopiśmie (nr 42, 1967) na 150-lecie zgonu naszego najslawniejszego ucznia [...] „Pijarski Biuletyn Naukowy” 1968—69.

Artykuł ten ukazał się pt. *Z Soleure na Wawel*. 1968 nr 14. W „Przewodniku Katolickim” ukazało się kilkadziesiąt artykułów ks. J. Buby. Między innymi *O żakach w dawnej Rydzynie i o szkołach*. 1968 nr 27; *Miasto z Pelikanem — 300 lat przy Kolegiacie Łowickiej*. 1968 nr 38;

<sup>10</sup> *Polskie misterium Pasyjne na Spiszu w połowie XVII wieku*. 1976 z. 1/2 s. 63—67. Jest to streszczenie obszerniejszej pracy pt. *Misterium Passionis Dei Christi Podolini*. Med. Sacr XVII.

(kwartalnik Instytutu Sztuki PAN)<sup>11</sup>, „Głos Energetyka”<sup>12</sup>, „Gość Niedzielny”, „Mówią Wieki”), a również — odnotujmy — „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”.

Osobną pozycję w popularyzowaniu działalności pijarskiej stanowi książka *Pijarzy w kulturze dawnej Polski* (Kraków 1982). Jest to już właściwie druga pozycja, której ten właśnie cel przyświecał. Pierwszą był specjalny tom *Naszej Przeszłości*<sup>13</sup> poświęcony prawie w całości trzechsetnej rocznicy usamodzielnienia polskiej prowincji pijarskiej i założeniu Kolegium Krakowskiego. Obydwie publikacje powstały z inicjatywy i przy współpracy ks. Jana — drugiej był redaktorem i autorem 15 (na 23 artykułów). Pierwszą otworzył artykułem *Pijarzy w Polsce* (próba charakterystyki). Jest to próba bardzo udana, wprowadza ona czytelnika w dzieje pijarów w Polsce i otwiera szerokie horyzonty dla przyszłych badaczy tych dziejów. Pierwsza z tych książek była przeznaczona dla czytelnika przygotowanego do jej lektury — druga „książką do czytania” dla wszystkich o życiu i działalności pijarów dawnej Rzeczypospolitej<sup>14</sup>. Prezentuje ona pięknie czasy Oświecenia w Polsce, dając szeroki wachlarz problemów i pokazuje sylwetki wybitnych pijarów z ich wkładem w naukę i kulturę polską. Szczególnie wyróżniają się artykuły: *Onufry Kopczyński w walce o oświatę i szkołę polską* oraz *Współpraca pijarów z Komisją Edukacji Narodowej* — obydwie pióra ks. Buby.

Jego troska o uratowanie od zapomnienia każdego ważnego szczegółu z pijarskiego życia oraz upowszechnianie tego, co znalazło odbicie w literaturze priarystycznej, a także i tej, jaka okazjonalnie tylko zawierała pewne elementy pijarskie — przekraczała granice Polski. Jednym z dowodów słuszności tego twierdzenia jest utrzymywanie przez ks. Bubę stałego kontaktu z pijarskim biuletynem wydawanym przez Kapitułę Generalną w Rzymie „*Ephemerides Calasancianae*”<sup>15</sup>.

Najwięcej chyba wysiłku poświęcił ks. Buba pijarskiej biografistyce. Przy opracowywaniu poszczególnych życiorysów nie ograniczał się do

<sup>11</sup> J. Buba, A. i Z. Szweykowscy: *Kultura muzyczna u pijarów w XVII i XVIII wieku*, 1965 nr 2 i 3. PBN 1965 s. 35: „[...] praca naukowa o działalności pijarów na polu muzyki staropolskiej została opublikowana z udziałem fachowej pomocy z katedry muzykologii Uniwersytetu Jagiellońskiego [...] Materiały zebrano kilkuletnim szperaniem po naszych XVII i XVIII-wiecznych rękopisach”.

<sup>12</sup> *O pierwszym elektryku polskim*, 1971 nr 5. PBN 1972—1973, s. 54: „Artykuł został napisany na zaproszenie redakcji czasopisma Zjednoczenie Energetyków Okręgu Centralnego, które dotarło do nas za pośrednictwem pijarów łowickich.”

<sup>13</sup> „*Nasza Przeszłość*” t. 15 Kraków 1962.

<sup>14</sup> Ze wstępu — pióra ks. J. Buby.

<sup>15</sup> PBN 1969 s. 86: „*Ephemerides Calasancianae*” — 1967 r. „Osiem sprawozdań — recenzji w języku łacińskim ukazujących się u nas publikacji o pijarach, przesłanie tych publikacji do zbiorów Domu Generalnego przy Archiwum Generalnym, aby historycy mieli wgląd nie tylko w historię pijarów włoskich i hiszpańskich.”

podstawowych źródeł jak *Matricula Provinciae Scholarum Piarum...*, czy *Liber Sufragiorum...*, ale skrupulatnie przeszukiwał archiwa pijarskie, rozszerzając przy tym swoje poszukiwania na inne archiwa, a zwłaszcza zakonne, w których odnajdywał wiele materiałów cennych, zaś dotąd nieznanymi<sup>16</sup>.

Współpracę z Polskim Słownikiem Biograficznym rozpoczął w latach pięćdziesiątych. Począwszy od XIII tomu PSB systematycznie nieomal ukazywały się biogramy pijarów, aż do ostatniego 114 zeszytu. Kilkanaście dalszych życiorysów złożył w redakcji<sup>17</sup>.

Od września 1966 r. współpracował z redakcją *Encyklopedii Katolickiej* (wyd. Tow. Nauk. KUL); przekazał redakcji 51 biogramów pijarów i dwa hasła: *Pijarzy* i *Pijarzy w Polsce*. Był to pierwszy etap współpracy. Ogółem napisał do tej encyklopedii aż 115 haseł<sup>18</sup>. Z tego ukazało się drukiem 28 biogramów w II, III i IV tomie *Encyklopedii*.

Trzecim wydawnictwem, z którym współpracował ks. Buba, był *Słownik biograficzny pracowników książki polskiej*<sup>19</sup>. Opracowane zostało przez niego 40 biogramów pijarów: zasłużonych dla kultury polskiej, dotychczas zapomnianych w XVII i XVIII-wiecznych rękopisach, założycieli i kierowników bibliotek, drukarni, zecerów, grafików, rytowników, giserów, preserów, introligatorów i innych pracowników książki<sup>20</sup>.

Współpracował również z redakcją wydawnictwa włoskiego *Enciclopedia de Religiosis*, w której opublikował 35 haseł problemowych z historii zakonu pijarów w Koronie i na Litwie oraz 75 haseł biograficznych sławnych pijarów<sup>21</sup>.

<sup>16</sup> „W pogoni za naszym XVII wiekiem, raczej tym sakralnym (konkretnie — ks. Paulin Wiązkiewicz) szperałem w archiwum warszawskich Wizytek na Krakowskim Przedmieściu. Okazało się, że siostrzyczki dużo ocalały przed pożogą ostatnich lat.” — Wyjątek z listu do autora wspomnień. Biogram ks. Paulina Wiązkiewicza ukazał się drukiem w *Diccionario Enciclopedia...* T. 2, p. 578.

<sup>17</sup> PBN 1968—69 s. 92: „[...] wziął udział na zaproszenie redakcji w planowaniu pracy następnego etapu według dostarczonego sobie katalogu 200 haseł w ramach liter „L-Ł-Maj”; chodziło o selekcję nazwisk, wskazanie archiwaliów i dokumentów, dobór autorów. W 6-stronicowym materiale zajął stanowisko wobec piaristyków, za co otrzymał podziękowanie z zapewnieniem, że wszystkie sugestie zostały umieszczone w kartotece do dyskusji na posiedzeniu Komisji Redakcyjnej”.

<sup>18</sup> PBN 1968—69 s. 92.

<sup>19</sup> PWN Łódź.

<sup>20</sup> PBN 1965 s. 36.

<sup>21</sup> PBN 1963 s. 37: „Na zaproszenie redakcji — *Enciclopedia de Religiosis*, wyd. Pia Societa S. Pado Roma — jako udział pijarów w pracy nad wymienioną encyklopedią zakonników wysłano na ręce P. Giovanni Ausenda Sch. P. (Roma, via Pegli Scolopi, 31) redaktora części pijarskiej *Facta e Provinciis Sch. P. Poloniae et Lithuaniae memoratu digna* 35 haseł — zagadnień z historii pijarskiej Polski i Litwy oraz *Patres Sch. Piarum illustres e Provinciis Poloniae et Lithuaniae* 79 haseł — biografii sławnych Pijarów. (23 VI 1963).

W 1968 r. Kapituła Generalna Scholarum Piarum podjęła decyzję opracowania i wydania *Pijarskiego Słownika Encyklopedycznego* (*Diccionario Enciclopedico Escolapio*) i zleciła jego realizację Institutioni Calasanz de Ciencias de la Education PP Escolapios. Na apel przysłany wszystkim prowincjom opracował ks. Buba schemat organizacji pracy redakcyjnej i wykaz proponowanych artykułów z prowincji Korony i Litwy z wykazem będących już do dyspozycji ilustracji — w sumie 385 haseł. Redakcja przyjęła w całości zaproponowaną metodę pracy i zawiadomiła, że wszystkie prowincje pracują według tych wskazówek i kryteriów<sup>22</sup>. Dla prowincji polskiej przyznano 230 haseł (w tym 200 dla koronnej i 30 dla litewskiej). Odpowiedzialnym za wykonanie zadania został ks. Buba. Ogłoszenie tej nominacji nastąpiło w „Ephemerides”. Była to gigantyczna praca i została w pierwszym etapie wykonana wyłącznie przez ks. Bubę<sup>23</sup>. W opublikowanym w roku 1983 drugim tomie wydawnictwa opracował on 103 biogramy najwybitniejszych pijarów, niektóre z ich — pochodzącymi z epoki — podobiznami.

O innych jego pracach w trzypięciotomowym wydawnictwie DENES będzie można mówić szerzej po ukazaniu się drukiem pierwszego i trzeciego tomu.

Nie będzie z całą pewnością przesadne stwierdzenie, iż ks. Buba stworzył w pewnym sensie pijarski ośrodek naukowy — odgrywający dużą rolę w życiu polskiej prowincji, inicjując wiele cennych dla dziejów tejże prowincji poszukiwań archiwalnych, których efektem były prace — niestety w ogromnej większości pozostające w maszynopisach — ale skrzętnie przez ich autora zbierane i przynajmniej w części wykorzystywane: czy to w formie odczytów wygłaszanych na zebraniach zakonnych i różnych uroczystościach, czy to referatów, względnie jako odpisy — rozsyłanych konfratrom, bądź zamieszczane w naukowych biuletynach.

Działalność tego ośrodka, bo tak to trzeba nazwać — przekraczała ramy „dziupli” ks. Jana i promieniowała na zewnątrz poza ośrodki życia zakonnego. Biuletyny naukowe, które śmiało można określić mianem kronik, wypełnione są notatkami ich twórcy, rejestrującymi spotkania z wybitnymi uczonymi z różnych ośrodków naukowych, którzy odwiedzali go

<sup>22</sup> PBN 1968—69 s. 83—94; „Questa sua metodologia andavamo cercando noi e ci suggerì di accettarla per nostro lavoro... Oggi posso riu graziare il P. Buba di aver invisto questo suggerimento Tutti i Responsabili leorano cnogli stesi criteri” — Vincente Faubell Sch. P. — Segregatorio del Denes.

<sup>23</sup> PBN 1972—73 s. 60 „Do przesłanych redakcji DENES w Madrycie i w Rzymie (oraz ku pokrzepieniu serc konfratrom z USA) w minionym okresie 119 życiorysów i 34 artykułów problemowych i historycznych notowanych szczegółowo w poprzednim „Biuletynie” zdołaliśmy — przeciążeni bieżącymi potrzebami i zamówieniami — opracować następujące artykuły w języku łacińskim: *Socialis reforma*, s. 9; *Societates Scientifica*, s. 5; *Spiritualis direction*, s. 7; *Studia nostrorum*, s. 9; *Surdomotorum instructio*, s. 4; *Theatrum convictorum*, s. 5; *Theologia*, s. 13; *Typographiae*, s. 10.



w celu nie tylko wymiany twórczej myśli, ale również dla zasięgnięcia rady w poszukiwaniach archiwalnych, a nawet rozwiązania trudniejszych problemów — przede wszystkim z zakresu piaristików — które leżały w gestii zainteresowań naukowych ks. Jana<sup>24</sup>.

Ale siedziba Koła Naukowego OO Pijarów w Krakowie była równocześnie niejako punktem zbornym nie tylko dla uczonych, ale również dla młodszych pracowników naukowych, a nawet magistrantów, którzy podążali tam, aby spotkać się z ks. Bubą, aby zaczerpnąć u niego wiadomości potrzebnych im zarówno dla poszukiwań naukowych, jak też dla ukierunkowania ich wysiłku intelektualnego w zakresie problematyki naukowej ich prac — począwszy od prac magisterskich, licencjackich, aż po habilitacyjne. Z własnego doświadczenia wiem (bo kilkanaścioro moich magistrantów i jedna doktorantka znajdowali u ks. Buby cenne wskazówki dla opracowywania tematów swoich prac związanych z piarystyką), że nie były to wskazówki uwalniające kandydatów od normalne-

<sup>24</sup> A oto kilka przykładów:

„Prof. dr Karol Górski z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu zasięgał u nas podczas swojej wizyty informacji o ascetyce pijarskiej [...] w XVIII i XIX wieku i o używanych do czytania duchownego książkach w tymże okresie i o twórczości pijarów na tym polu w Polsce. Skorzystał chętnie z naszej rozprawy *Ascetica* przygotowanej niedługo dla encyklopedii pijarskiej hiszpańskiej DENES...” „Spotkanie z prof. drem Janem Hulewiczem, kierownikiem Katedry Historii Szkolnictwa UJ, podczas którego interesował się żywo naszą pracą nad DENES, szczególnie artykułami problemowymi dotyczącymi naszej działalności szkolnej w dawnych wiekach”. (23 IX 1971).

„Podobnie interesował się artykułami wymienionego naszego słownika pijarskiego, a szczególnie hasłami dotyczącymi wkładu pijarów do literatury polskiej prof. dr Tadeusz Ulewicz...” PBN 1972—1973 s. 74.

„Udzieliliśmy informacji wstępnych drogi Józefowi Długoszowi, aktualnie Kurstoszowi Biblioteki Politechniki Wrocławskiej dotyczących życia, działalności i prac wybitnego fizyka i przyrodnika, przed podjęciem przez uczonego wrocławskiego przygotowania monografii o nim. Pomocą był drukowany ostatnio artykuł o J. H. Osińskim w „Przewodniku Katolickim”, który mu przesłał. (19 VI 1972).

„Odwiedził nas doc. dr Marian Grabski [fakt. Władysław Maria — T. S.] z Uniwersytetu Łódzkiego, informując o swoich badaniach z zakresu szkolnictwa i wychowania okresu Oświecenia, m.in. dotyczących działalności pijarów, i że zamierza ogłosić dyskusyjną rozprawę na tematy związane z jubileuszem ks. S. Konarskiego i Komisji Edukacji Narodowej, spodziewając się ze strony innych historyków szkolnictwa i wychowania repliki”. (26 VI 1972) „Uczony warszawski prof. dr Łukasz Kurdybacha z Uniwersytetu Warszawskiego, redaktor publikacji PAN z zakresu historii wychowania i szkolnictwa, zamierza ogłosić na podwójny jubileusz przyszłego roku S. Konarskiego i Komisji Edukacji Narodowej dwie rozprawy o reformie szkolnej w prowincji litewskiej, rzekomo opóźnionej o dziesięć lat, i drugą o ks. Adolfe Kamieńskim Sch. P. autorze *Edukacji obywatelskiej 1774*, która obok rozprawy drugiego pijara ks. Antoniego Popławskiego, zaważyła na ustawie KEN. Profesor otrzymał od nas odpisy niektórych przekazów źródłowych oraz sugestie mało znanych pozycji bibliograficznych dotyczących tych zagadnień.” (czerwiec 1972) PBN s. 77.

go wysiłku intelektualnego przez podawanie gotowego materiału rzeczowego, ale wprost przeciwnie — miały one na celu spotęgowanie owego wysiłku poprzez naprowadzenie ich na wykorzystywanie mało znanych, lub znanych tylko jemu, archiwaliów, względnie literatury naukowej<sup>25</sup>. Jan Buba interesował się dalszymi losami swoich podopiecznych, cieszył się z pomyślnie zakończonych prac.

Owa twórcza postawa ks. Buby, gotowość do niesienia fachowej pomocy przejawiała się również w zachęcaniu szerokiego kręgu swoich licznych znajomych do łączenia poszukiwań archiwalnych w zakresie własnych zainteresowań ze zwracaniem bacznej uwagi na najmniejsze nawet relikty przeszłości związane z piarystyką. Radowały go wiadomości o takich przypadkowych odkryciach, które zawsze odnotowywał w *Pijarskim Biuletynie Naukowym*<sup>26</sup>, zaś „odkrywcę” przysyłał najgorętsze podziękowania<sup>27</sup>.

Śmierć ks. Jana Buby to olbrzymia strata w naszym życiu naukowym i kulturalnym.

Tadeusz Słowikowski  
(Kraków)

Recenzent: Irena Stasiewicz-Jasiukowa

---

<sup>25</sup> „Całodzienna konsultacja udzielona za wysoką protekcją krakowską i na prośbę dyrekcji Biblioteki Kórnickiej PAN drowi Jackowi Wiesiołowskiemu — kierownikowi Działu Rękopisów B.K. [...] przy zapoznaniu się z materiałami pomocniczymi wprowadzającymi do rękopisów klasztornych, trudnych do rozszyfrowania.” PBN 1967 s. 101.

PBN 1966 s. 34 i dalsze zawierają rejestr pomocy udzielonej doktorantom: Barbarze Gaszyńskiej (UW), Grzegorzowi Kotlarskiemu (U.Pozn.), Karolowi Majewskiemu (U. Wrocł.), ks. Jerzemu Misiorkowi (KUL), Bolesławowi Gomółce (UJ), magistrantom: Edwardowi Paździornemu (WSP Kraków), Janinie Przytule (UŁ), Magdalenie Jurkiewicz (UW), Teresie Sulejewicz (UŁ), S. M. Anuncjacie (KUL).

<sup>26</sup> PBN 1965: „Kilkumiesięcznymi konsultacjami pomagaliśmy Bronisławowi Motyce [...] WSP Kraków w przygotowaniu pracy magisterskiej (J. K. Skrzetuski) [...] W lipcu otrzymaliśmy do naszych zbiorów maszynopis tej pracy [...] bardzo cieszyliśmy się z tego”.

<sup>27</sup> „...Uprzejmie i bardzo dziękuję za łaskawe przesłanie nam reprodukcji fotograficznych: karty tytułowej i „incipit” rękopisu Wincentego Skrzetuskiego *Opisanie geograficzne państw europejskich* oraz autografu Teodora Wagi. Atrakcja nr 1 dla starych pijarskich wygów. Okazja do przypuszczeń, co też jeszcze z pijarskiej przeszłości kryją czeluści krakowskich schowków...” Z listu do autora wspomnień.